

„RENDHAGYÓ MEMOÁR”

Markó Béla: *Zsarnokra várva. Esszé, publicisztika 2017–2021*

■ „...békével készülök Karácsonyra, és azt kívánom neked is, hogy megtaláld a civilt önmagadban, a költővel együtt. Nehéz lesz »elengedni« az eddigi szerepeid. Átérezem, milyen nehéz folyamat áll előtted, lelkileg.” Ezeket a sorokat az erdélyi magyar szellemi élet egyik ikonikus alakja, Cs. Gyimesi Éva írta 2010 decemberében (öngyilkossága előtt néhány hónappal) Markó Bélának. Annak a Markó Bélának, aki Gyimesi Évához hasonlóan literátorként kezdte a pályáját, ám 1989–90-ben évtizedekre elkötelezte magát a politikával. Már költőként és a marosvásárhelyi *Igaz Szó* szerkesztőjeként (1976-tól) is az erdélyi magyar szellemi élet számontartott szereplője volt. Első verseskötete 1974-ben, magyar-francia tanári diplomájának megszerzésével szinte egyidejűleg jelent meg. És ezt 1990-ig még további kilenc követte. Széles körökben és nemcsak Romániában, valamint Magyarországon, hanem egész Európában is ismert személyiséggé azonban nem költőként és szerkesztőként, hanem politikusként, az erdélyi magyarság első számú vezetőjeként vált a kelet-európai rendszerváltást követő két évtizedben. Politikai tisztségeit, melyeket betöltött, szinte felsorolni is sok: negyedszázadon át, 1990-től 2016-ig folyamatosan a román parlament egyik magyar szenátora és számos bizottság tagja vagy elnöke volt; kö-

zel nyolc évig, 2004 és 2007, majd 2009 és 2012 között szolgált a bukaresti kormány miniszterelnök-helyetteseként, s ami talán a legfontosabb: 18 évig, 1993 és 2011 között vezette az erdélyi magyarság egyetlen komolyan vehető politikai szervezetét, a Romániai Magyar Demokrata Szövetséget. Ez több, mint amit az ugyancsak literátorból politikussá avanszált Václav Havel vagy a történész Broniszlav Geremek töltött el a közélet vezető posztjain.

Gyimesi Éva aggodó jókívánsága a visszavonulásra készülő s 2011-ben helyét az RMDSZ élén Kelemen Hunornak átadó Markó Bélát illetően tehát teljes mértékben indokolt. Negyedszázadnyi élvonalbeli politizálás után visszavedleni költővé még akkor sem lehet könnyű, ha – mint tudjuk – Markó politikusként sem szűnt meg alkotó értelmiséginek lenni. Nemcsak írt ezekben az években is, hanem 2005-ig az *Igaz Szó* helyébe lépő *Látó* című irodalmi lap főszerkesztője is volt. Sikerült-e neki? Ha művei számát vesszük alapul, akkor feltétlenül. 44 verseskötete közül 16 ugyanis az elmúlt tíz évben jelent meg. Ám ha verseinek s különösen prózaköteteinek a tematikáiból indulunk ki, akkor csak részben. Bár a politikai döntéshozatal folyamatában immár egy évtizede nem vesz részt közvetlenül, esszéiben és publicisztikai írásai-

ban legalább annyit, de inkább többet foglalkozik a politika, illetve a közélet aktuális dilemmáival, mint irodalomtörténeti vagy esztétikai kérdésekkel. Ez jellemezte korábbi gyűjteményes köteteit (*Rekviem egy macskáért*, 2015; *Erdélyi pikareszk*, 2017) és ez jellemzi a mostanit is, amely az idei könyvhétre jelent meg, s amely 2017 és 2021 között született 72 prózai írását tartalmazza. Műfajilag vannak közöttük hosszabb és érezhetően belülről fakadó szépen megformált esszék, valamint rövidebb alkalmi írások: előadások, megnyitók, avatóbeszéd, könyvismertetések, reflexiók.

A kiadó „az elmúlt három évtized rendhagyó memoárjaként” ajánlja az olvasók figyelmébe a kötetet, amit teljes mértékben helyénvaló műfaji meghatározásnak tartathatunk. Az írások túlnyomó többsége valóban a közelmúltról és abban Markó Béla szerepéről szól – Markó Béla saját láttatásában. S ez igaz még azokra a szövegekre is, amelyekben történelemről – az 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozatokról, Trianonról, Kós Károly és társai transzilvanizmusáról vagy éppen az egykori Magyar Autonóm Tartományról esik szó. Az origó tehát 1989–1990, amelyre több társával együtt Markó nemcsak készült, hanem valamilyen mértékben az előkészítésében is részt vett. Úgy is, mint a kolozsvári magyar egyetemisták Gaál Gáborról elnevezett irodalmi körének vezetője és generációs kötetek szerkesztője, és úgy is, mint Ion Lăncrănjan emlékezetes, 1982-es könyve (*Beszéd Erdélyről*) ellen nyilvánosan tiltakozó 36 erdélyi értelmiségi és memorandumuk három szerzőjének egyike. Nemcsak Markó, hanem a korszakkal foglalkozó történész (Vincze Gábor) is

úgy látja, hogy a kommunista rendszer kialakulása óta „először került sor a magyar értelmiség egy nagyobb csoportja részéről kollektív protestálásra”. S valóban, ezt követően, 1982-ben jelent meg az *Ellenpontok* első száma, s kezdtek formálódni az erdélyi magyar értelmiségi ellenállás különböző körei, például 1985–86-ben a Limes Kör. Aligha véletlen, inkább törvényszerű volt tehát, hogy 1989/1990 fordulóján a szerkesztő és költő az RMDSZ Maros megyei szervezetének alapító tagja és alelnöke, az RMDSZ országos elnökségének tagja s Maros megye egyik szenátorra lett. S ezzel olyan útra lépett, amelyen 20–25 évig menetelt.

Markó Béla úgy véli – s távolról nézve ezt a recenzió is úgy látja –, hogy a vezetése alatti RMDSZ harcai nem voltak hiábavalók. Ha a végső célt, az erdélyi magyarság autonómiáját és Románián belüli társnemzeti státusát nem is sikerült elérniük, a szervezet fontos követelésesei közül több teljesült. Ilyen a lehetőség megteremtése helyi közösségek és települések számára anyagi forrásokhoz való hozzáféréshez, kisebbségi ügyekkel foglalkozó intézmények (államtitkárságok és egyéb igazgatási szervezetek) beiktatása az államhatalmi struktúrába, szabad nyelvhasználat a magán- és közéletben, többnyelvű feliratok a 20% fölötti kisebbségekkel rendelkező településeken, anyanyelvi iskolahálózat kiépítése és fenntartása alap-, közép- és felsőfokon, a jogtalanul elkobzott egyházi javak és a politikai okokból államosított magántulajdonok jelentős részének visszaszolgáltatása, szabad kapcsolattartás az anyaországgal stb. Azt, hogy a dél-tiroliakéhoz vagy katalánokéhoz hasonló autonómiát nem sikerült elérni,

Markó két tényezővel magyarázza: a bármilyen színű román vezetés elutasító magatartásával és az Európai Unió érdektelenségével, illetve egyes országainak ellenérdekeltségével. Ennek ellenére úgy véli, hogy az erdélyi magyarság jelenének és jövőjének a kulcsa alapvetően nem Budapesten, hanem Bukarestben és Brüsszelben van. Következésképp helyesli, hogy utódai is beléptek a román kormányba, miközben az Orbán-kormányok 2010 utáni „nemzetegyesítő” törekvéseit erős fenntartásokkal kezeli. Még az olyan „szívet melengető megoldásokról” is, mint a kettős állampolgárság, azt vallja, hogy azok „könnyen mérgezett ajándékká válhatnak, mert csak elodázzák az igazi megoldást: hogy szülőföldjén kellenek egyenlővé, egyenjogúvá lennie minden magyarnak. A kettős állampolgárság jogi köteleket hoz létre ugyan a máshol élő magyarok és Magyarország között, de bizony relativizálja a szülőföldhöz való, elvben semmi mással nem helyettesíthető kötődést, és ez rossz esetben még akár tömeges kitelepüléshez is vezethet.” (256.)

Mélységesen elégedetlen az Európai Unió lagymatag, normák helyett elveket hangoztató és azokat sem szankcionáló attitűdjével is. Az 1990-es évek elején ő is és mindenki más, aki a kisebbségi ügyekkel foglalkozott, az államhatárok jelentőségének csökkenésében, a régiók szerepének felértékelődésében és a szubszidiaritás elvének érvényesülésében bízott. Vagyis abban, hogy a döntések mindig azon a szinten születnek majd, amely szinten a hatásukat kifejtik. Erre a várakozásra sem lehet azt mondani, hogy teljes mértékben hiú ábrándnak bizonyult. Schengen valóban lebontotta a hagyományos ér-

telemben vett államhatárokat, s a különböző országokhoz tartozó régiók közötti együttműködés számos helyen kölcsönös előnyökkel jár. Vámok nincsenek, a munkaválalók szabadon jönnek-mennek, s az eszmék áramlását sem akadályozza senki. Aki élt 1989 előtt, az tudja, hogy ez nem kevés. A nyelvek, etnikumok és kultúrák mozaikjából álló régiós Európa mégsem valósult meg. Sőt – és nemcsak Magyarországon – megerősödtek azok a nemzetállami törekvések, amelyek – éppen kisebbségi szempontból – semmi jóval sem kecsegtetnek. „Egy olyan Európában, ahol románok, magyarok és még sokan mások nemzetállamot építenek, nekünk ugyan bizony hol a helyünk?” – teszi fel a kérdést Markó, amely természetesen költői. Ahogy azt Románia német származású és talán éppen ezért túlteljesíteni akaró államelnökének néhány megnyilatkozása is sejtetni enged: sehol. Vagy ha mégis, akkor a kamrában vagy az istállóban. „Kedves románok” – szólította meg Románia állampolgárait Klaus Iohannis alig két éve, a Covid-járvány kezdetekor. Ennél még – jegyzi meg Markó – Ceaușescu is méltányosabb volt, hiszen ő sokáig úgy hivatkozott népére, hogy „románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek”, s még az 1980-as évek második felében is tett annyi distinkciót, hogy a magyarokat „magyar nemzetiségű románoknak” nevezte. Ezért Markó szerint – és ezzel ismét sokunk meggyőződését foglalta össze –: „Sem a közös Európának, sem a nyelvi, kulturális, nemzeti sokféleségnek nincsen alternatívája”; a nemzetállami „populizmusnak előbb-utóbb vége lesz”. (257.)

Az államféfit a politikustól – szokás mondani – többek között az

különbözteti meg, hogy az előbbi nem rövid, hanem hosszú távon gondolkodik, s népszerűségével nem törődve a közhangulattal és a korárammal is képes szembefordulni. Ezt tette a konzervatív Bethlen István, aki az 1930-as évek végén, amikor mindenki jobbra igazodott, és a demokrácia leáldozásáról beszélt, a felvilágosodás és a liberalizmus mellett tett hitet, s inkább lemondott képviselői helyéről, mintsem, hogy a kor populista re-

torikájához alkalmazkodjék. Markó Béla is államférfi. Pontosan tudja, hogy mit kellene mondania ahhoz, hogy nemzetének jelenlegi vezetői megbecsüljék, s propagandistái ne becsméreljék. De nem teszi, mert felelősségérzete nem engedi. Ahogy Bethlen István sem tenné, ha ma élne. Adja az isten, hogy Markó Béla igazát ne egy olyan szörnyű katalizma után ismerjék fel emberek, mint Bethlen Istvánét 1945 után.

Romsics Ignác

